

УДК 332.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-1834/2023-08.2>

Глинський Н.Ю.
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри маркетингу і логістики
Національний університет «Львівська політехніка»

Hlynskyi Nazar
Lviv Polytechnic National University

ЕКЗОГЕННІ ТА ЕНДОГЕННІ ЧИННИКИ В РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: МАРКЕТИНГОВИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ

EXOGENOUS AND ENDOGENOUS FACTORS IN THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES: A MARKETING APPROACH TO DEFINITION

В статті визначено, що концепцію місцевого розвитку не слід сприймати лише як суб'єктивно сконструйоване уявлення про функціонуючий механізм розвитку. Навпаки, вона нормативно представляє припущення, що стосуються бажаної моделі місцевого розвитку, стаючи таким чином програмою, відповідно до якої можна модифікувати охарактеризований механізм. З огляду на бінарність детермінант місцевого розвитку, спричинену впливом на нього зовнішніх і внутрішніх факторів, усі теорії, які його описують, класифіковано на екзогенні та ендогенні. На підставі порівняльного аналізу теоретичних опрацювань у сфері місцевого розвитку сформульовано висновок, в якому стверджується, що, відповідно до постулатів місцевого розвитку, процеси економічної трансформації територіальних громад повинні бути спрямовані на диверсифікацію їхніх «традиційних» з метою розвитку видів економічної діяльності, безпосередньо не пов'язаних з місцевими природними ресурсами.

Ключові слова: територіальна громада, місцевий розвиток, маркетинг, екзогенні чинники, ендогенні чинники, управління.

The article argues that the frequent use of the term "local development" in scientific literature provides an overly broad foundation for its interpretations. Furthermore, measuring the rates and directions of local development can be expressed through economic, social, demographic, and other indicators. Additionally, it can be described by qualitative parameters, incorporating both subjective and objective data. Therefore, defining the content of the concept, its territorial dimension, or measurement method is challenging. It is determined that the concept of local development should not be perceived solely as a subjectively constructed notion of a functioning development mechanism. On the contrary, it normatively represents assumptions regarding the desired model of local development, thus serving as a program according to which the characterized mechanism can be modified. Given the binary nature of the determinants of local development, influenced by external and internal factors, all theories describing it are classified into exogenous and endogenous. Similarly, an approach to interpreting the concept of local development as a unique combination of internal and external influences is formulated. In this context, components of the development process within the scope of local self-government competence include strategic and operational planning, coordination of efforts in implementing planned local development projects, direct financing or indirect financial support for local entrepreneurial initiatives, marketing of their activities, spatial planning, and more. Based on a comparative analysis of theoretical studies in the field of local development, the conclusion is drawn that, according to the postulates of local development, the processes of economic transformation in

territorial communities should be directed towards diversifying their economic bases. This implies promoting the development of economic activities not directly tied to their natural resources. Shifting this focus will help alleviate the consequences of rising unemployment in peripheral regions and lay the groundwork for their long-term development.

Key words: local community, local development, marketing, exogenous factors, endogenous factors, management.

Постановка проблеми. У часи динамічного економічного та соціального розвитку необхідним видається привернення уваги до декількох основних понять, які становлять сучасний термінологічний апарат економічної науки. Це особливо важливо з огляду на те, що терміни, поняття (які використовуються не лише в наукових цілях) замість слугувати інструментом спілкування та соціальної комунікації, часто є джерелом непорозумінь, неточностей або потребують надання додаткових пояснень чи коментарів. У надмірі широко вживаного, загального прийнятого наукового понятійного апарату необхідним бачиться постановка питань про зміст поняття «розвиток» на тому фоні безмежного синонімічного ряду, який, в стосунку до популяризації економічної науки, є явищем радше негативним.

Широке застосування поняття «місцевий розвиток» у науковій літературі, по відношенню до постановки практичних завдань дає вагоме підґрунтя до його трактувань. Сама категорія «розвиток» (без будь-якої додаткових уточнюючих його характеристик, таких як «місцевий», «економічний», «соціальний», «інфраструктурний» в незалежності від того, чи важливими є аспекти змісту цього поняття, територіального виміру чи способів його квантифікації) є важким до формулювання. Ситуація ускладнюється також тим, що розвиток може виражатися як через показники економічного зростання, так і соціальні, демографічні та інші показники; може бути описуватись як якісними, так і кількісними параметрами; містити як суб'єктивні (такі, що базуються на думці опитуваних) так і об'єктивні (містять звітні, статистичні дані) дані. Отже, зміст, територіальний вимір або метод вимірювання – дуже важко визначити.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика визначення змісту та характеру місцевого розвитку є доволі популярною в сучасній вітчизняній та закордонній науковій літературі. Зокрема, на внутрішні його джерела вказують Карий О., Возняк Г., Класік А. та інші. На його суб'єктивний характер (керованість) звертають увагу такі автори, як Н. Бойко та ін., Петрушенко Ю., Штандо А. Егалітарний характер формування передумов для економічного розвитку підкреслюється в працях А. Кожиної, Р. Броля, експертів Світового банку та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, в напрацьованих зазначених (та цілого ряду інших) авторів бракує врахування ринкового (дивись – маркетингового) контексту, який в значній мірі детермінує розвиток соціально-економічних систем різного рівня інтеграції.

Постановка завдання. Метою цієї статті є критичний аналіз підходів до визначення змісту та характеру поняття «місцевий розвиток» задля семантичного уточнення основних складових, які його характеризують, критичного аналізу причинно-наслідкових зв'язків між факторами, які на нього впливають та результатами цього впливу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Позиції авторів, які займаються питаннями місцевого розвитку, попри спільний предмет наукових досліджень, відображають їх різні (іноді так, що суттєво відрізняються) погляди. Опосередковано це свідчить про те, наскільки складною та багатогранною є концепція територіального розвитку. Ця складність пояснюється не лише різними визначеннями, а й різними підходами до її пояснення та визначення причинних факторів, а також бар'єрів для розвитку. Враховуючи безліч спроб пояс-

нити механізми місцевого розвитку, їх взаємну проникність, а іноді й суперечливість, вважаємо за необхідне упорядкувати та підсумувати концепції місцевого розвитку, що виникли до цього часу визначити чинники, котрі його детермінують та інструментарій, який здійснює на нього вплив.

На початку варто відмітити, що між концепцією, механізмом, та інструментарієм місцевого розвитку немає одностороннього зв'язку. Як зазначається в Енциклопедії сучасної України, концепція – це система поглядів, понять про ті чи інші явища або процеси, спосіб їхнього розуміння, тлумачення; основна ідея будь-якої теорії, головний її задум. Натомість механізм, трансформуючи визначення Франца Рело на потреби територіального розвитку, є поєднанням зовнішніх та внутрішніх чинників і засобів (тобто інструментів управлінського та регуляторного впливу), підібраних таким чином, який дозволяє за їх допомогою об'єктивно обмежені фактори виробництва використовувати таким чином, який спричиняє трансформації в відкритій соціально-економічній системі відповідно до попередньо визначених напрямків та досягнення заданих цілей.

З огляду на вище подане, концепцію місцевого розвитку не слід сприймати лише як суб'єктивно сконструйоване уявлення про функціонуючий механізм розвитку. Навпаки, вона нормативно представляє припущення, що стосуються бажаної моделі місцевого розвитку, стаючи таким чином програмою, відповідно до якої можна модифікувати охарактеризований механізм [1].

Представлені позиції свідчать про те, що особливий акцент при обговоренні концепцій місцевого розвитку слід зробити на визначенні його механізмів. Велика кількість авторських підходів, які претендують на концептуальний опис механізму місцевого розвитку, як нам бачиться, є наслідком:

– складності предмету дослідження: в той час як фактори і засоби, що об'єктивно впливають на розвиток конкретної територіальної одиниці (відіграючи роль «вхідного ресурсу») та результати цього розви-

тку можливо ідентифікувати та належним чином кількісно і якісно описати, аналіз механізмів місцевого розвитку, тобто процесів «перетворення засобів/ресурсів на результати» є, безумовно, складнішим, оскільки потребує формулювання концепцій, які слугуватимуть логічним обґрунтуванням напрямку та послідовності подій.

– диверсифікованістю об'єктів дослідження: для коректного, релевантного реаліям сьогодення опису факторів (тобто детермінант) розвитку слід брати до уваги велику їх кількість. Варто також враховувати просторову диференціацію умов, в яких відбувається місцевий розвиток. Як наслідок, у серед науковців немає єдиної, універсальної та зразкової концепції місцевого розвитку, яка б в однаковій мірі пояснювала цей розвиток, незалежно від соціальних, економічних, просторових та інших умов, які є об'єктивними для даної території. Кожна концепція, виходячи з припущень, що спрощують описувану реальність, намагається пояснити механізм розвитку, пов'язуючи вхідні ресурси з їх відчутними ефектами (результатами). Відмінності у формулюванні окремих понять є результатом сприйняття причини розвитку в різних факторах і їх конфігураціях, а також умов часу і місця, в яких емпірично перевіряються результати їх впливу на місцеві соціально-економічні системи.

Через подвійність детермінант розвитку, спричинену впливом на нього зовнішніх і внутрішніх факторів, а також через роль органів місцевого самоврядування в розробці та здійсненні заходів з розвитку, у літературі існують теорії, що пояснюють розвиток як ендогенними, так і екзогенними чинниками. Більше того, аналіз теорій, представлених у науці, свідчить про можливість пояснення механізмів розвитку на нижчих рівнях територіального поділу на основі концепцій, що описують механізми розвитку на його вищих рівнях. Тому при аналізі умов розвитку ключовим виявляється не стільки віднесення концепції розвитку до рівня територіальної громади чи регіону, скільки встановлення детермінант разви-

тку, характерних для даного територіального виміру, і співвіднесення їх із механізмами, що трансформують внесок. сигнали в ефекти у формі розвитку. Розуміння представленої точки зору вимагає поглянути на попередні спроби пояснити процеси розвитку через призму наявних у літературі екзогенних, ендегенних та децентралізованих підходів [2; 3].

Екзогенний підхід до пояснення розвитку заснований на припущенні, що зміни, які відбуваються на місцевому рівні, є похідною від впливу факторів, розташованих поза цими системами. Це означає, що місцевий розвиток, як було висвітлено вище при критичному аналізі підходів до формулювання поняття, визначається факторами, незалежними (об'єктивними) щодо самої територіальної одиниці. Розвиток є похідною від факторів і процесів, що відбуваються поза певним чином окресленою територією і «передаються» (впливають) на її рівень ззовні, а не ініціюються всередині неї. Вищезгаданий -механізм передачі, залежно від соціально-політичних умов на національному рівні та організації структур територіального управління, може відбуватися різними шляхами. В економіках з ринковим механізмом розвиток на місцевому рівні є наслідком процесів, що відбуваються в економічному середовищі регіональних та понадрегіональних систем, зокрема – як наслідок імплементації суб'єктами публічного управління маркетингової концепції. Своєю чергою, в економіках, де домінує державний сектор зі значним ступенем втручання держави в ринкові процеси, регулятивні сигнали, що надходять на місцевий рівень, знаходять своє джерело в діяльності органів державної влади на по-надмісцевому рівні (тобто представництва органів державної влади на місцях). Незважаючи на зазначені відмінності, що виникають у результаті побудови системних моделей, вертикальна картина потоку сигналів розвитку та їх напрямок «зверху вниз» залишаються незмінними. Під сигналами розвитку розуміємо рішення та дії груп зацікавлених сторін (в тому числі публічних органів влади),

які справляють вагомий вплив на процеси місцевого розвитку.

Зосередження зовнішніх факторів місцевого розвитку на двох групах, що відповідають ринковим та інтервенційним механізмам регулювання розвитку, дозволяє додатково поділити екзогенні концепції розвитку на ліберальні (тобто ринкові) і кейнсіанські (тобто інтервенціоністські) [4]. Критикуючи інтервенціонізм і постулюючи принципи вільного ринку, що обмежують втручання держави в економіку до необхідного мінімуму, неолібералізм фактично дотримується позиції, що в процесі місцевого розвитку найефективнішим способом поєднання ресурсів з ефектами є вільний ринок. Більше того, лібералізм підкреслює, що така точка зору застосовна до дискусій щодо розвитку не лише окремих органів місцевого самоврядування, а й їх більших систем.

П. Куліш стверджує, що розвиток на місцевому рівні є похідною від поєднання двох взаємопов'язаних факторів. Перший – це інтервенціонізм суб'єктів державного управління, який замість стимулювання та підтримки розвитку – викликає його дезорганізацію. Другий – це обмежена мобільність окремих факторів виробництва (тобто трудових ресурсів і капіталу), також пов'язана з діяльністю державних органів влади [5].

У свою чергу, кейнсіанство, критикуючи ефективність ринкового механізму, також піддає сумніву ефекти процесів розвитку, в яких сигнали, що надходять на місцевий рівень, знаходять своє джерело в економічних процесах, що відбуваються в національному або регіональному рівнях [6]. Прихильники цієї течії заперечують, зокрема, можливість досягнення просторово стійкого -розвитку (навіть за умови таких утопічно ідеальних умов, які описуються в рамках ринку досконалої конкуренції).

Підкреслюючи недосконалість або навіть вади ринкового механізму, вказується на виправдання активної ролі держави в економіці. Крім того, з огляду на виклики розвитку, з якими стикаються місцеві системи, наголошується на необхідності участі державних органів влади в економічних про-

цесах не лише в макро-, а й у мікроекономічному масштабі. На думку прихильників кейнсіанства, недосконалість ринкового механізму призводить до неефективного використання ресурсів, наявних у масштабі окремих територій, що в свою чергу призводить до виникнення диспропорцій просторового розвитку.

В останніх десятиліттях попереднього століття концепції розвитку, котрі базуються на його екзогенній природі (також відомі як концепція «розвитку згори») стали піддаватися все більшій критиці. Особлива концентрація критичної аргументації була зосереджена на поглядах таких авторів, як Фрідман Дж. та Шамбровський Г. [4; 7, с. 36–38]. Причиною цього бачиться зміна способу сприйняття ролі та значення територіальних громад у розробці та реалізації політики розвитку, що полягає у відході від стереотипу пасивного бенефіціара на користь суб'єкту, а також пов'язане з цим посилення повноважень місцевого самоврядування з точки зору можливості здійснення діяльності з розвитку. Це супроводжувалось кризою централізованої форми державного управління, а також зростаючі соціальні очікування, які виражалися в прагненні максимізувати власне задоволення разом із збільшенням наявних ресурсів. Відповіддю в даному випадку було формування концепцій розвитку, заснованих, на противагу екзогенним, на внутрішніх фактори, характерних для даної території –ендогенних концепцій [8].

Природньо, ендогенні поняття є «протилежністю» екзогенним поняттям. Це, у свою чергу, означає, що питання детермінант розвитку постає в їхньому випадку на принципово іншій основі. Якщо у випадку останнього сигнали (детермінанти) розвитку були однорідними за своєю природою, незалежно від територіальних систем, на які вони були спрямовані (вони були спрямовані «згори вниз»), то у випадку ендогенних концепцій слід говорити про «індивідуалізований» характер детермінант розвитку. Процеси розвитку стимулюються знизу вгору, а це означає, що ресурси, соціальні

та культурні особливості даної території, а також місце розташування, які в сукупності формують унікальні характеристики даної територіальної одиниці, є ключовими на регіональному/національному рівнях.

Базуючись на результатах наукових досліджень тематики місцевого розвитку (як закордонних, так і вітчизняних) [9–11], порівняльному аналізу темпів та тенденцій соціально-економічного розвитку територіальних громад в Україні, погоджуємось із позицією, яка інтегрує вищевказані екзогенну та ендогенну концепції у трактуванні, поданому нижче.

Беззаперечно, зовнішні чинники (нормативно-правові рамки, механізми державної підтримки окремих видів територій тощо) мають опосередкований або прямий вплив на місцевий розвиток. Однак, в умовах децентралізації публічної влади активними суб'єктами, що визначають інтенсивність та напрямки використання місцевих ресурсів є групи зацікавлених сторін, безпосередньо пов'язані з територією (в тому числі орган місцевого самоврядування). Будучи одночасно головними та безпосередніми вигодонабувачами результатів розвитку, вони є найбільше зацікавленими у якомога більш ефективному використанні ресурсів, які знаходяться у їхньому розпорядженні. Натомість, якщо такі ресурси мають понад-локальний характер і не можуть бути використаними самостійно, це стимулює до колаборації зі «співвласниками» таких ресурсів. При чому, виходимо з припущення, що така співпраця є результатом усвідомленої потреби, а не директивним рішенням (примусом) публічних органів влади. В свою чергу, це сприяє зростанню ефективності прийнятих рішень.

Місцевий розвиток є прикладом автономної та унікальної моделі розвитку, реалізованої в місцевому вимірі, яка поєднує визначені потреби з специфічними соціально-економічними умовами, існуючими на даній території, а також інструментами, які сприяють досягненню поставлених цілей. Тому необхідною умовою ефективною моделі розвитку має бути її суспільне визна-

ння, що виражається в співучасті територіальних громад та ролі, яку відіграють мешканці даної території у прийнятті рішень. Це визначає певний баланс як щодо сфери, так щодо сили впливу на процеси розвитку адміністративно-територіальних одиниць вищого рівня з їх аналогами на місцевому рівні. Роль суб'єктів управління в цьому випадку полягає у перетворенні ресурсів (як матеріальних, так і нематеріальних), наявних у місцевому середовищі та у конкурентному зовнішньому середовищі. Останні зі складових вказує на маркетингову концепцію як на одну із актуальних при формулюванні парадигми місцевого розвитку в теперішніх умовах. Це відбувається як через репродуктивні, так і інноваційні процеси. І мешканці у цих процесах відіграють роль як активних учасників, так і основних вигодонабувачів [12]. А самі ці ролі, поєднуючись одна з одною, індивідуалізують процеси розвитку, усуваючи або істотно обмежуючи можливість перенесення характерної для даної території моделі розвитку на інші місцеві соціально-економічні системи.

Не зважаючи на раціональні аргументи, на яких базуються ендегенні теорії, такі як соціальна самоорганізація, місцеве самоврядування, субсидіарність, фінансова незалежність, недоліком їх (як, зрештою, недоліком будь-яких екстремумів) є їхня «замкненість» межами адміністративно-територіальної одиниці. З одного боку, ця орієнтація була відповіддю на специфічні місцеві потреби, однак, з іншого боку, вона виключала її з контексту зовнішнього середовища та інтеграційних процесів, які в ньому відбуваються. Порівняння аргументів на користь екзогенних та ендегенних теорій розвитку показало, що значний наголос в теоретико-практичних підходах до місцевого розвитку робиться на зовнішній відкритості, соціальному капіталі та переконаннях щодо цілеспрямованості і неминучості інтеграційних процесів. У результаті окреслених змін у суспільній свідомості, активності ініціаторів та суб'єктів розвитку на місцевому рівні, кращого розуміння природи цих процесів роль і місце ендегенних

концепцій слід доповнити згаданими чинниками екзогенного характеру.

Таким чином, постулюємо концепцію місцевого розвитку, котра є своєрідним результатом екзогенного та ендегенного підходів, котрі застосовуються для пояснення механізмів розвитку, представлених раніше. Такого роду підхід не є виключно авторською новацією і в тій чи іншій мірі присутній в різних науково-практичних публікаціях (зокрема, згаданих вище). Де-факто, він означає, що ендегенні та екзогенні концепції взаємодоповнюють одна одну і більше не розглядаються як взаємовиключні. Це пов'язано зі зміною парадигми розвитку. Підхід, що інтегрує в собі внутрішні та зовнішні чинники місцевого розвитку, передбачає, що адміністративно-територіальні одиниці диспонують широким колом компетенцій та ресурсів для вирішення справ місцевого характеру. Водночас, планувальні документи, які формалізують поставлені цілі та заплановані заходи до їх реалізації повинні бути пов'язаними із пріоритетами, визначеними на регіональному та -національному рівнях. Таким чином, прийнята точка зору поєднує -відповідальність за ініціювання діяльності органів місцевого самоврядування та стимулювання зростання конкурентоспроможності територіальних громад із необхідністю врахування сигналів, що поступають надходять із зовнішнього по відношенню до території середовища (субрегіональний, регіональний та національний рівні адміністративно-територіального устрою країни) – середовища інтегральною частиною якого вона є.

Вищенаведена точка зору щодо пояснення місцевого розвитку є повністю компатибельною із тим, як саме організовано роботу та як функціонують органи місцевого самоврядування в Україні у сфері реалізації політики місцевого розвитку. Чинні нормативно-правові акти, окрім надання повноважень органам місцевого самоврядування, додатково посилюють необхідність узгодження їхнього формулювання з пріоритетами розвитку, які стосуються вищих рівнів адміністративного-територіального

поділу. Окрім цього, окремі законопроекти, які актуально знаходяться на різних етапах розгляду, зберігають описану вище логіку.

Місцева влада, ініціюючи стратегічні зміни в соціально-економічній сфері, впроваджуючи нові методи діяльності, підтримуючи та стимулюючи підприємницькі ініціативи, що реалізуються на місцевому рівні, де-факто не лише активізують тим самим різні соціальні групи в громаді, але також сприяють їх розширенню за рахунок інших територій. Іншими словами, таким чином спричиняється міжтериторіальне перетікання людського (зокрема – інтелектуального), а також підвищення місцевого соціального капіталу. Природньо, діяльність місцевої влади в цьому відношенні повинна концентруватись на формуванні умов місцевого розвитку, на які вони можуть впливати. В цьому контексті варто підкреслити, що основними складовими (напрямами) процесу розвитку, які знаходяться в сфері компетенцій місцевого самоврядування, є як стратегічне, так і оперативне планування місцевого розвитку, координація зусиль у сфері реалізації запланованих завдань/проектів розвитку, безпосереднє фінансування (у випадку дотримання обумовлених критеріїв) або непряма (шляхом повного або часткового звільнення від сплати місцевих податків та зборів) фінансова підтримка місцевих підприємницьких ініціатив, маркетингове забезпечення діяльності з територіального управління, просторове планування тощо.

Серед завдань, що належать до виключної компетенції на місцевому рівні та, одночасно, пов'язані з прямим або опосередкованим впливом на місцеву економіку, традиційно виокремлюють такі, що, в першу чергу, базуються на кількох полях прийняття управлінських рішень, зокрема:

- прийнятті місцевого бюджету як основного джерела забезпечення виконання завдань, які передбачені до реалізації в коротко- та довгостроковій перспективі;

- прийнятті інтегрованого та взаємопов'язаного комплексу документів місцевобудівної документації: комплексного плану

просторового розвитку території, стратегії просторового розвитку території, генеральних планів населених пунктів, планів зонування території і т. ін.;

- прийнятті програм місцевого економічного розвитку (плану соціально-економічного розвитку, програми підтримки підприємництва тощо), інтегрованих в стратегію місцевого розвитку, деталізуючи основні її постулати та тематично групуєчи окремі напрямки прикладення зусиль, визначені у ній на різних рівнях;

- ухваленні рішень щодо комунального майна, застосування фіскального інструментарію (в частині визначення розміру місцевих податків і зборів) податків, запозичень), здійснення інвестиційної діяльності, виконання завдань державного управління, налагодженні довготривалої та взаємовигідної співпраці з іншими територіальними громадами, інші завдання, прямо або опосередковано пов'язані з зусиллями щодо місцевого розвитку [13; 14, с. 94–104].

Таке виокремлення/групування компетенцій є результатом авторського підходу до окреслення місця та ролі місцевого самоврядування у стимулюванні розвитку місцевої економіки – підході, який базується на осмисленню науковців та практиків, зайнятих питаннями розвитку новоутворених територіальних громад.

Завдяки ефективним рішенням, прийнятих у зазначених тематичних полях, забезпечується комплексний розвиток територіальної громади: в її економічній, соціальній, культурній та демографічній сферах. Іманентною для діяльності місцевого самоврядування та інших зацікавлених в місцевому розвитку сторін цільовою функцією такої діяльності є максимізація задоволення потреб місцевого населення, пов'язаних з функціонуванням та якістю середовища проживання. Пов'язування ефектів цього розвитку з потребами мешканців та використанням місцевих природних, фінансових та організаційних ресурсів забезпечуватиме прискорені темпи місцевого розвитку.

Особливої уваги у світлі вище сформульованої цільової функції набуває діяль-

ність органів місцевого самоврядування, пов'язана зі створенням сприятливих умов для розвитку місцевої підприємницької ініціативи, пов'язаної із задоволенням індивідуальних та групових потреб місцевого населення – діяльність, яка пов'язана зі створенням нової моделі послуг, які традиційно надаються органами місцевого самоврядування або їхніми відокремленими структурними підрозділами, суб'єктами господарювання комунальної форми власності. Мова в цьому випадку ведеться про посилення опосередкованого впливу місцевого самоврядування на діяльність розташованих на її території суб'єктів підприємницької діяльності, що може проявлятися в таких видах діяльності, як: прийняття місцевих планів просторового розвитку та визначення правил просторової забудови території, управління нерухомим майном, що знаходиться в комунальній власності, (продаж, довгострокова оренда), формування (в межах власних компетенцій) нормативно-правового поля ведення господарської діяльності відповідно до вимог охорони навколишнього природного середовища, надання дозволів на здійснення діяльності, що полягає у вивезенні та утилізації твердих побутових відходів, функціонування притулків для безпритульних тварин, участь у формуванні цін за користування об'єктами комунальної інфраструктури (водо- та теплопостачання, водовідведення, захоронення відходів тощо), вплив через інструменти податкового законодавства у сфері визначення розміру публічно-правових зобов'язань зі сплати місцевих податків і місцевих зборів.

Інструментарій впливу на розвиток територіальних громад хоча й не визначається законодавчо відокремлено від інших видів адміністративно-територіальних одиниць базового рівня, однак існує цілий спектр завдань щодо місцевого розвитку, по-перше, специфічних для цього типу територій, по-друге, таких, що можна охарактеризувати як більш широкого спрямування аніж ті, що впливають безпосередньо із законодавчих актів. Так, синтезуючи описані у

[12; 15, с. 14–38, 105–122; 16, с. 219–224] підходи, серед них можна виокремити:

1. Завдання, пов'язані із безпосереднім заангажуванням місцевого самоврядування у їх реалізацію: реалізація завдань і проєктів з розвитку місцевої інфраструктури, розширення спектру послуг, що надаються населенню та господарюючим суб'єктам, залучення коштів державних програм та програм міжнародної технічної допомоги для повного/часткового фінансового забезпечення передбачених до реалізації планувальними документами завдань тощо.

2. Завдання, пов'язані із формуванням системи прямого стимулювання: опрацювання та реалізація програм підтримки підприємництва (зокрема – окремих видів економічної діяльності), поширення практики державно-приватного партнерства в окремих сферах життєдіяльності громади тощо.

3. Завдання, пов'язані із непрямим стимулюванням, направленим як на зовнішню, так і внутрішню цільові аудиторії: участь у створенні місцевої системи підготовки та перепідготовки кадрів із врахуванням потреб місцевого бізнесу, опрацювання загальних та специфічних норм та правил просторового розвитку території із врахуванням усіх зацікавлених сторін, інформаційно-консультативна підтримка ініціатив у сфері розвитку сільськогосподарської кооперації.

Висновки. Як неодноразово підкреслювалось, роль, яку може відіграти місцева влада в стимулюванні місцевого розвитку, важко переоцінити. Завдяки власним компетенціям та розумінню місцевої специфіки та пріоритетів, вона спроможна до правильної пріоритетизації запланованих до виконання завдань – правильної з огляду на релевантність цих завдань проблемам місцевого населення та місцевим (ендогенним) ресурсам. Окрім цього, місцева влада диспонує інструментарієм впливу на місцеву економіку з метою спрямування діяльності суб'єктів господарювання таким чином, щоб результати цієї діяльності сприяли вирішенню найважливіших економічних і соціальних проблем територіальної громади.

У нинішніх умовах важко говорити про активну політику підтримки місцевого розви-

тку. Знаходячись в умовах тотального обмеження фінансових ресурсів, територіальні громади вирішують реалізувати лише окремі заходи в цій сфері. Вжиття дій у сфері так званих «твердих» інструментів підтримки, пов'язаних передусім із розвитком інфраструктури, є більш помітним, а місцева влада, в силу своїх повноважень та цілей, більш охоче виконує саме такого роду завдання. З іншого боку, «м'які» заходи, направлені на стимулювання низової підприємницької ініціативи, впроваджуються порівняно рідше. За цих умов забезпечення органів місцевого самоврядування ресурсами державних

та міжнародних фондів технічної допомоги вказує на пріоритетні напрями прикладення зусиль з місцевого розвитку.

Подальші дослідження в рамках зазначеної у статті тематики повинні концентруватись на виокремленні ймовірних географічних (в глобальних масштабах) відмінностей, які детермінують місцевий розвиток у коротко- та довгостроковій перспективах. Адже різні світоглядні, звичаєві, політико-правові та економічні умови окремих країн можуть обґрунтовувати й різницю у підходах до стимулювання розвитку окремих локальних спільнот.

Список літератури:

1. Глинський Н.Ю. Ринковий інструментарій формування та реалізації стратегій розвитку слабоурбанізованих територій в умовах трансформації національного господарства : дис. д.е.н., Національний університет «Львівська політехніка». Інституційний репозитарій Національного університету «Львівська політехніка». 2022.
2. Nazarkevych I. Exogenous and endogenous factors of structural transformations in national economy. *Economies' Horizons*. 2019. № 3(10). P. 94–104.
3. Stumpf K., Oberholzer-Gee F. Endogenous Policy Decentralization: Testing the Central Tenet of Economic Federalism. *Journal of Political Economy*. 2002. № 110(1). P. 1–36.
4. Шамборовський Г.О. Розвиток кейнсіанства та відродження лібералізму в ХХ ст. *Економічна наука*. 2013. № 16. С. 36–39.
5. Куліш П. Функції сучасної держави у сфері розвитку місцевого самоврядування. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 11. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=924>
6. Mann R.V., Ilchenko N.V., Tychkova N.B., Baranov H.O. Analysis of J. Keynes's contribution in the development of economic theory. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. 2021. № 60. С. 36–39.
7. Friedmann J. Empowerment: The Politics of Alternative Development. New York : Wiley, 1992.
8. Осипов В.М., Єрмакова О.А. Формування політики конкурентоспроможності регіону на принципах саморозвитку. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2011. № 2(42). С. 78–81.
9. Карий О.І. Перетворення мешканця міста на просумента у процесі стратегічного планування розвитку міста. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2015. № 1. С. 32–44.
10. Кожина А.В. Інклюзивний місцевий розвиток: поняття та сутнісні характеристики. *Збірник наукових праць НАДУ при Президентові України*. 2018. № 2. С. 55–68.
11. Сірик З.О., Панухник О.В., Білик Р.Р. Внутрішньо-ресурсний потенціал місцевого самоврядування: особливості використання. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5. № 3. С. 26–41.
12. Карий О.І., Панас Я.В. Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування. Київ : ВіЕнЕй, 2015.
13. Ключевський В.І. Органи місцевого самоврядування в Україні: історичний аспект та нагальні проблеми сьогодення. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Державне управління*. 2019. № 6. С. 102–108.
14. Місцеве самоврядування в Україні та зарубіжних державах: порівняльно-правові аспекти : монографія / за ред. О.В. Батанова, О.В. Марцеляка, А. Берлінгуера. Київ : ОСНОВА, 2020.
15. Окорський В.П., Сухович В.М., Цецик Я.П. Організаційно-економічні засади реформування інститутів місцевого самоврядування та їх вплив на сталий розвиток об'єднаних територіальних громад (на прикладі Рівненської області) : монографія. Рівне : О. Зень, 2018.
16. Федоренко В.Л., Чернеженко О.М. Конституційні моделі місцевого самоврядування у державах-учасниках ЄС, Швейцарії та Україні. Київ : Ві-Ен-Ей, 2017.

References:

1. Hlynskyi N. Y. (2022) *Rynkovyi instrumentarii formuvannia ta realizatsii stratehii rozvytku slabourbanizovanykh terytorii v umovakh transformatsii natsionalnoho hospodarstva* [Market toolkit for the formation and implementation of development strategies for sparsely urbanized territories in the conditions of national economy transformation]. Doctoral dissertation. Lviv Polytechnic National University. Institutional Repository of Lviv Polytechnic National University.
2. Nazarkevych I. (2019) Exogenous and endogenous factors of structural transformations in the national economy. *Economies' Horizons*, no. 3(10), pp. 94–104.

3. Strumpf K. & Oberholzer-Gee F. (2002) Endogenous Policy Decentralization: Testing the Central Tenet of Economic Federalism. *Journal of Political Economy*, no. 110(1), pp. 1–36.
4. Shamborovskyi H. O. (2013) Rozvytok keinsianstva ta vidrozhennia liberalizmu v XX st. [Development of Keynesianism and the revival of liberalism in the 20th century]. *Economic Science*, no. 16, pp. 36–39.
5. Kulish P. (2015) Funktsii suchasnoi derzhavy u sferi rozvytku mistsevoho samovriaduvannia [Functions of the modern state in the development of local self-government]. *State Administration: Improvement and Development*, no. 11. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=924>
6. Mann R. V., Ilchenko N. V., Tychkova N. B. & Baranov H. O. (2021) Analysis of J. Keynes's contribution to the development of economic theory. *Proceedings of CHDTU*, no. 60, pp. 36–39.
7. Friedmann J. (1992) *Empowerment: The Politics of Alternative Development*. New York: Wiley.
8. Osipov V. M., Yermakova O. A. (2011) Formuvannia polityky konkurentospromozhnosti rehionu na pryntsyakh samorozvytku [Formation of the competitiveness policy of the region on the principles of self-development]. *Bulletin of Social and Economic Research*, no. 2(42), pp. 78–81.
9. Karyi O. I. (2015) Peretvorennia meshkantsia mista na prosumenta u protsesi stratehichnoho planuvannia rozvytku mista [Transformation of the city resident into a prosument in the process of strategic city development planning]. *Marketing and Management of Innovations*, no. 1, pp. 32–44.
10. Kozhina A. V. (2018) Inkluzyvnyi mistsevyi rozvytok: poniattia ta sutnisni kharakterystyky [Inclusive local development: concepts and essential characteristics]. *Collection of Scientific Works of NADU under the President of Ukraine*, no. 2, pp. 55–68.
11. Siryk Z. O., Panukhnyk O. V. & Bilyk R. R. (2020) Vnutrishno-resursnyi potentsial mistsevoho samovriaduvannia: osoblyvosti vykorystannia [Internal-resource potential of local self-government: features of use]. *Ukrainian Journal of Applied Economics*, vol. 5, no. 3, pp. 26–41.
12. Karyi O. I. & Panas Y. V. (2015) *Local initiatives and involvement of the public in local self-government* [Local initiatives and involvement of the public in local self-government]. Kyiv: Vi-En-Ei.
13. Kliutsevskiy V. I. (2019) Orhany mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini: istorychnyi aspekt ta nahalni problemy sohodennia [Local self-government bodies in Ukraine: historical aspect and urgent problems of the present]. *Scientific Notes of V.I. Vernadsky TNU. Series: Public Administration*, no. 6, pp. 102–108.
14. Batanova O. V., Marcellia O. V. & Berlinguer A. (Eds.) (2020) *Mistseve samovriaduvannia v Ukraini ta zarubizhnykh derzhavakh: porivnialno-pravovi aspekty* [Local self-government in Ukraine and foreign states: comparative legal aspects]: monohrafiia. Kyiv: OSNOVA.
15. Okorskyi V. P., Sukhovych V. M. & Tsetsyk Y. P. (2018) *Orhanizatsiino-ekonomichni zasady reformuvannia institutiv mistsevoho samovriaduvannia ta yikh vplyv na stalyy rozvytok obiednanykh terytorialnykh hromad (na prykladi Rivnenskoï oblasti)* [Organizational and economic foundations of reforming local self-government institutions and their impact on the sustainable development of amalgamated territorial communities (on the example of Rivne region)]: monohrafiia. Rivne: O. Zen.
16. Fedorenko V. L. & Cherezhko O. M. (2017) *Konstytutsiini modeli mistsevoho samovriaduvannia u derzhavakh-uchasnytsiakh YeS, Shveitsarii ta Ukraini* [Constitutional models of local self-government in EU member states, Switzerland, and Ukraine]. Kyiv: Vi-En-Ei.